

Εκδήλωση-Συζήτηση

-οι γυναίκες στην αντίσταση στη Χουντά
-οι ιστορικές συνθήκες της περιόδου

Επίσημη

Απρίλης 2012

Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία των ταξικών αγώνων, των εξεγέρσεων και των αντιεξεγέρσεων προσφέρει πολύτιμα διδάγματα για το σήμερα. Έτσι θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε καποιες βασικές παράμετρους της εποχής, και να τις συγκρίνουμε με το σήμερα.

Κατ' αρχάς, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για τη χούντα χωρίς να μιλήσουμε για το μετεμφυλιακό κράτος του οποίου η χούντα ήταν η τελευταία και (ίσως) η πιο ξεκάθαρη μορφή.

Ο εμφύλιος λήγει το καλοκαίρι του '49, με συντριπτική νίκη του εθνικού στρατού, που σήμαινε, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, απαγόρευση της αριστεράς καθώς και της οργάνωσης της εργατικής τάξης. Το κοινωνικό/πολιτικό μπλόκ των νικητών του έμφυλου είχε διάφορους πόλους: το παλάτι, τον στρατό, την ΚΥΠ, την αμερικανική πρεσβεία, καθώς και εκείνο το ευρύ κοινωνικό στρώμα που εδραίωσε τη θέση του στην κοινωνική πυραμίδα (με κρατικές θέσεις και συσσωρευση κεφαλαίου) κατά τη κατοχή και τον εμφύλιο, τους ένδοξους ταγματασφαλίτες, τους μαυραγορίτες και τους απογόνους τους.

Έτσι, ο κύκλος που ξεκίνησε με την εαμική εξέγερση, εξέγερση ενάντια στις κατοχικές δυνάμεις αλλά και ενάντια στο προπολεμικό status quo, κλείνει με τίμημα χιλιάδες νεκρούς και εκτελεσθέντες, πολιτικούς πρόσφυγες, καθώς και εξόριστους. Στην επαρχία απ' τη μία επικρατεί η τρομοκρατία της Χωροφυλακής και των πρώην παρακρατικών που μονιμοποιήθηκαν στα ΤΕΑ (Ταγματα Εθνικής Ασφαλείας), και απ' την άλλη οι καταστροφές που προκλήθηκαν από μια δεκαετία πολέμου. Για όσους δεν έχουν πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων, καθίσταται αδύνατη κάθε δοσοληψία με το κράτος (από την φοίτηση στο πανεπιστήμιο, μέχρι την έκδοση άδειας επαγγέλματος ή την προσληψη στο δημόσιο). Οι κινητοποιήσεις ήταν ελάχιστες, και αναφέρονταν κυρίως στην αμνηστία και το Κυπριακό. Εν μέσω της γενικευμένης ταξικής ήττας η μόνη λύση που έμενε στους από κάτω ήταν η μετανάστευση, είτε προς τα αστικά κέντρα έιτε σε χώρες της Β. Αμερικής ή της Δ. Ευρώπης.

Αυτό ήταν το κλίμα που επικρατούσε μέχρι τις αρχές του '60, όταν η ΕΔΑ πέτυχε 25% στις εκλογές του 1958 και οι οικοδόμοι εισόπλθαν δυναμικά στο πολιτικό προσκόπιο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν ελπίδες για την ανατροπή των μετεμφυλιακών συσχετισμών καθώς και την ανασύσταση της εαμικής κοινωνικής συμμαχίας. Παρά τη σθεναρή αντίδραση του βαθέως κράτους ή ίσως και εξαιτίας της (εκλογες βίας και νοθείας το '61, δολοφονία Λαμπράκη το '63), ο ταξικός ανταγωνισμός οξύνεται με την ολοένα αυξανόμενη συμμετοχή εργοστασιακών εργατών, φοιτητών και ακόμα και καποιων δημοσίων υπαλλήλων (τραπεζούπαλλοι). Το κράτος της δεξιάς απονομιμοποιείται, και τις εκλογές του 64 κερδίζει η ΕΚ (Ενωση Κεντρου) του Γεωργίου Παπανδρέου. Παρ όλα αυτά οι αγώνες δεν κοπάζουν και κάποιοι όπως η απεργία στο εργοστάσιο του Καρελά στο Λαύριο αντιμετωπίζουν την «δημοκρατική» αυτή τη φορά καταστολή. Όταν τον Ιούλιο του 1965 ο βασιλιάς στην ουσία απολύει τον πρωθυπουργό του 53%, Γ. Παπανδρέου, η Αθήνα συνταράσσεται από συγκρούσεις για 70 μέρες, με αποκορύφωμα την πρώτη μετά το 1946 γενική πολιτική απεργία στις 27 Ιουλίου του 65.

Η κοινοβουλευτική κρίση ξεκίνησε με αφορμή την προπάθεια του Γ. Παπανδρέου να ελέγχει το Υπ. Εθνικής Αμυνας, δηλαδή τον στρατό, και αιτία την ακαμπή και κάθετη άρνηση του δεξιού μπλοκ, στην φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος. Η κατάσταση οξύνθηκε τόσο ώστε το λεγόμενο «πεζοδρόμιο», δηλαδή οι μάζες που συγκρούονταν με την αστυνομία, να απαιτήσουν δημοψήφισμα και εκθρόνιση του βασιλιά. Όμως η πγεσία της αριστεράς ποτέ δεν υιοθέτησε το παραπάνω σύνθημα, μιας και το θεωρούσε προβοκατόρικο, και προσπάθησε καθ όλη τη διάρκεια των ιουλιανών να εκτονώσει το κίνημα με τους «έφορους της τάξης» και συκοφαντώντας τους εξεγερμένους νεολαίους με τα μαντήλια ως κουκουλοφόρους. Έτσι, παρα το ότι ακόμη και η ΕΔΑ είχε αποκτήσει ξεκάθαρα αφομοιωτικό/ρεφορμιστικό ρόλο, το μετεμφυλιακό μπλόκ εξουσίας ήταν τόσο άκαμπτα διαμορφωμένο που δεν μπορούσε να επιτρέψει τη νομιμοποίηση της αριστεράς. Έτσι αφού οι εκλογές του Απρίλη του '67 μπορούσαν ν αλλάζουν κάτι, κατέστησαν παράνομες.

Η αρχή μιας τοξικής σχέσης αριστεράς-πατριωτισμού

Πολύ βασικό κομμάτι της πολιτικής και της προπαγάνδας της αριστεράς εκείνη την περίοδο ήταν ο πατριωτισμός. Η στροφή του ΚΚΕ στην προτεραιότητα της αστικοδημοκρατικής επανάστασης, καθιερώθηκε στο 1934 σε ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής. Ήταν αντίστοιχη με την απόφαση της 3ης Διεθνούς που προέβλεπε Λαϊκά Μέτωπα, συμμαχία δηλαδή με προοδευτικές αστικές δυνάμεις, ενάντια στον φασισμό και τον ιμπεριαλισμό.

Εκτός όμως από την κομμουνιστική αρχαιολογία υπήρξαν και υλικότατοι λόγοι για την θέση αυτή. Ο κυριότερος ήταν η (εθνικοαπελευθερωτική) κληρονομιά του ΕΑΜ αλλά κυρίως η ήττα στον εμφύλιο. Έτσι, στην κατηγορία περί «εαμιθούλγαρων», η αριστερά είχε να αντιτάξει τους «γερμανοτσολιάδες» και τους εθνοπροδότες που πουλάνε την Κύπρο, παίζοντας σαν κύριο χαρτί το εθνικό και όχι το ταξικό συμφέρον*.

Επίσης, την εικοσαετία 1955-1975 ξέσπασαν σ'όλο τον κόσμο αντιαποικιακοί αγώνες από την Αλγερία μεχρι το Βιετνάμ, την Παλαιστίνη και την Κούβα, που μαζί με το κίνημα των «Αδέσμευτων» προέτασσαν την εθνική ανεξαρτησία και διάφορες παραλλαγές σοσιαλδημοκρατίας (το πώς κατέληξαν είναι μια άλλη ιστορία). Ήτοι το πολιτικό κλίμα της εποχής ευνοούσε τον πατριωτισμό, τουλάχιστον αυτόν του καταπιεζόμενου.

Και να που η ιστορία επαναλαμβάνεται σαν φάρσα. Λόγω της γενικότερης πολιτικής ένδειας, ελέω ταξικής ννημείας, την σημερινή κρίση καλουνται να αναλύσουν και να αντιμετωπίσουν φαντάσματα του παρελθόντος. Έτσι με μεγάλη ευκολία το παρόν καθεστώς χαρακτηρίζεται σαν χούντα ή κατοχή, και αντίστοιχα προτάσσουμε της γενιάς μας τα πολυτεχνεία ή το νέο ΕΑΜ. Ο ιστορικισμός, η αυτιστική προβολή δηλαδή του παρελθόντος στο παρόν που αδιαφορεί για τις διαφορετικές συνθήκες, μπορεί να είναι βολικός αλλά είναι ύπουλος. Υπουλός γιατί ακρωτηριάζει διανοπικά τους έμπορους και τους καταναλωτές του.

Γι'αυτό θα προσπαθήσουμε ν'αποδομήσουμε καποιες βασικές θέσεις της αριστεράς που απορρέουν απ τον ιστορικισμό που τη μαστίζει.

Όμως η εμμονή της ελληνικής αριστεράς στον πατριωτισμό και την θεωρία της εξάρτησης (η ελλάδα εξαρτάται από το ξένο/ιμπεριαλιστικό κεφάλαιο) κατάφερε να ευνουχίσει τους ταξικούς αγώνες, ανάγοντας την εθνική ως κυρίαρχη ταυτότητα και αναδεικνύοντας ως κύριο εχθρό τον ιμπεριαλισμό, απομακρύνοντας το πεδίο μάχης από την καθημερινότητα. Έτσι αν το δόγμα αυτό είχε μια (ανταγωνιστική) χρήση τότε, τώρα είναι τελείως άχρονο έως επικίνδυνο.

Κατ αρχάς από το 1974 και ακόμη περισσότερο μετά το 1981 είχαμε μια τυπικότατη αστική δημοκρατία, με τον ρόλο της έξωθεν παρέμβασης να ελαχιστοποιείται. Πιο συγκεκριμένα, δε μπορεί να παραγνωρίσει κανείς ότι το ελληνικό κράτος κυνήγησε το συμφέρον του οικονομικά (επιδοτήσεις ΕΕ) και γεωπολιτικά, ακόμα και κόντρα στη μόνη υπερδύναμη (βλ. ελληνοσερβική φιλία). Εκτός αυτού, από την σπιγμή που ο διπολικός κόσμος κατέρευσε με την ήπα του κρατικού καπιταλισμού, δε μπορεί κάποιος απλά να αλλάξει διακρατικό

μπλοκ ή αντίστοιχα να τηρήσει ουδέτερη στάση, πράγμα που ούτως ή άλλως δεν είχε ιδιαίτερα αποτελέσματα στους ταξικούς συσχετισμούς. Αφού έκανε τη διαδρομή της από το πατριωτικό πασοκ, τα μακεδονικά συλλαλητηρια, τα αντιπολεμικά, μέχρι και τον Καραμανλή τζούνιορ, η ρητορική αυτή έχει αφομοιώθει πλήρως και χρησιμοποιείται προνομιακά από την ακροδεξιά, που ζητά εθνική ανεξαρτησία και στρατοδικεία για τους δωσίλογους πολιτικούς. Για αυτό είναι εγκληματικό η αριστερά να αβαντάρει αυτή την φιλοδογία, ξεχνώντας ότι εδώ και 2 χρόνια το ελληνικό κράτος επέβαλε και (κυρίως) τα ελληνικά αφεντικά θα επωφεληθούν από τη σκληρότερη ταξική επίθεση εναντίον της εργατικής τάξης (που παίρνει σβάρνα και κομματι των μικροαστών), ξεχνώντας δηλαδή για άλλη μια φορά την ταξική πάλη

Τι χρειάζεται η χούντα,
αφού η δημοκρατία μια χαρά τα καταφέρνει από μόνη της.

Όσον αφορά το αν το σημερινό καθεστώς μπορεί να χαρακτηριστεί χούντα, ή αν μπορεί να εξελιχθεί σε τέτοια η απάντηση είναι αρνητική. Το κλασσικό σενάριο μιας δικτατορίας χρειάζεται κατ αρχάς ένα (κομμουνιστικό ή αναρχικό δεν έχει σημασία) κίνημα που θέτει θέμα εξουσίας και τον στρατό ή παρακρατικές δυνάμεις που καταλαμβάνουν την εξουσία για να το εμποδίσουν (π.χ. ο Φράνκο και η CNT, ο Μουσοσολίνι και το KKE, ο Πινοσέτ και ο Αλιέντε κλπ). Όμως όποιος έχει τα μυαλά του στη θέση τους, καταλαβαίνει ότι ένα τέτοιο κίνημα αυτή τη στιγμή απουσιάζει! Πέρα απ αυτό, η εξέλιξη της καπιταλιστικής και κρατικής οργάνωσης έχει εξεράσει την μέθοδο της καθολικής απαγόρευσης της πολιτικής οργάνωσης της εργατικής τάξης, και από τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο και επειτα έχει εξελιξει την μεσολάβηση και την αφομοίωση. Έτσι είναι παρωχημένη η κατάργηση της ελευθερίας του λόγου καθ ότι η μεσόλαβηση του θεαματικού μηχανισμού των ΜΜΕ μπορεί να διαχειριστεί και να ευνουχίσει τις ανατρεπτικές ιδέες. Το ίδιο συμβαίνει και με την κομματική μεσολάβηση, η οποία καθιστά άχρηστη την απαγόρευση των εκλογών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι ΗΠΑ, όπου ποτέ δεν επιβλήθηκε δικτατορία και τα ίδια 2 κόμματα εναλλάσσονται στην εξουσία για πάνω από 150 χρόνια.

Μπορεί το μοντέλο «χούντα» να είναι παρωχημένο, αλλά αυτό δεν συμβαίνει επειδή τα κράτη έχουν κάποιο ταμπού με την παραβίαση του τυπικού συντάγματος, της αστικής νομιμότητας. Έτσι, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, όλα τα δυτικά κράτη, συμπεριλαμβανομένου και του ελληνικού, εφαρμόζουν μοριακά πραξικοπήματα, καταστάσεις εξαίρεσης σε συγκεκριμένα γεωγραφικά ή κοινωνικά πεδία της μητρόπολης. Κι αυτό γιατί «ο πόλεμος δεν είναι η δράση μιας ζωντανής δύναμης σε μια νεκρή μάζα, αλλά, καθώς η απόλυτη μη αντίσταση θα ήταν άρνηση του πολέμου, είναι πάντα η σύγκρουση δυο ζωντανών δυνάμεων». Δηλαδή το ότι οι ταξικοί συσχετισμοί του παρελθόντος επέβαλαν καποιες παραχωρήσεις, δε σημαίνει ότι αυτές θα είναι αιώνιες.

Οι γυναίκες στην αντίσταση

Η επίσημη ιστοριογραφία ανέκαθεν έχει αποσιωπήσει την αναφορά στην συμμετοχή των γυναικών στους αγώνες. Πάντα μιλάει για ανθρώπους εννοώντας όμως τους άντρες ως δρώντα υποκείμενα και δεν αφήνει χώρο στις γυναίκες παρά να είναι εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Βέβαια δεν μπορούμε παρά να μη σχολιάσουμε ότι η επίσημη ιστορία γράφεται κομμένη και ραμμένη στα μέτρα της κυριαρχίας. Η εκδήλωση αυτή δεν επιχειρεί μια επιστημονική προσέγγιση της ιστορίας αλλά την επανοικειοποίηση της ιστορικής-συλλογικής μνήμης μέσα από τα βιώματα γυναικών που συμμετείχαν στον αγώνα ενάντια στην χούντα... Επιχειρείται δηλαδή να αναδειχθεί ο ρόλος τους μέσα από τις ιδιαίτερες συνθήκες λόγω της θέσης τους στην κοινωνία την αντίστοιχη εποχή.

Ακόμη και μέσα όμως στο ίδιο το κίνημα δεν έχει ανοίξει το ζήτημα στην έκταση που του αρμόζει.

Η αλήθεια είναι ότι οι γυναίκες συμμετείχαν διαχρονικά στους αγώνες με όλα τα μέσα, είτε παίρνοντας τα όπλα και ανεβαίνοντας στο βουνό στο αντάρτικο, είτε γράφοντας και μοιράζοντας προκηρύξεις, είτε κάνοντας δυναμικές απεργίας είτε υποστηρίζοντας υλικά τον αγώνα.

Σε κάθε ριζοσπαστική συνθήκη οι γυναίκες πάντα έχουν να ξεπεράσουν και ένα εμπόδιο παραπάνω, το ρόλο που τους έχει αποδοθεί από την εκάστοτε κοινωνία. Μεγαλώνοντας σε ένα πατριαρχικό περιβάλλον ενσωματώνονται ρόλοι και συμπεριφορές και στα δύο φύλα, διαχωρίζοντας τα και θέτοντας το αρσενικό ως κυρίαρχο. Ο άντρας πρέπει να είναι αρρενωπός, δυναμικός, με μεγαλύτερη οικειότητα στη σωματική βία, «πατροπαράδοτα» να ασχολείται με τα κοινά, να έχει άποψη και να την εκφράζει, ενώ αντίθετα η γυναίκα πρέπει να είναι θηλυκή, ευάλωτη, ειρηνική, ευχάριστη, πάνω από όλα μπτέρα, προορισμένη να κινείται γύρω από έναν άντρα.

Πιο συγκεκριμένα, την ιστορική περίοδο του '60 η χούντα επιβάλλει το τρίπτυχο «πατρίς – θρησκεία – οικογένεια». Έτσι, έχουμε τη γυναικά-μάνα, τη γυναικά-σύζυγο και την γυναικά- κόρη. Η γυναίκα δεν έχει αυτόνομη ύπαρξη, κάθε φορά ο ρόλος της ετεροκαθορίζεται με βάση τη σχέση της με έναν άντρα. Η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών δεν συμμετείχε στην παραγωγή και δεν είχε καν την οικονομική αυτονομία να συντηρήσει τον ίδιο της τον εαυτό, πόσο μάλλον να έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει στη διαμόρφωση των κοινωνικών ταξικών συσχετισμών. Βέβαια, εκείνη την εποχή είναι η πρώτη φορά που οι γυναίκες αρχίζουν να μπαίνουν μαζικά στα πανεπιστήμια και έτσι εξηγείται και το πώς οι περισσότερες γυναίκες που εμπλέκονται στον αγώνα ενάντια στην χούντα είναι φοιτήτριες.

Ειδικά τότε, όπως και σε παλιότερες ιστορικές περιόδους, π.χ. Αντίσταση και ισπανικός εμφύλιος, η συμμετοχή στην αντίσταση και σε κοινωνικούς αγώνες αποτέλεσε την ευκαιρία και για ταυτόχρονη απελευθέρωση από τους έμφυλους κοινωνικούς ρόλους.

Φτάνοντας στο σήμερα

Εδώ πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός της Ελλάδας από την υπόλοιπη Ευρώπη. Στη δυτική Ευρώπη έχουν προηγηθεί κινήματα που έβαζαν σαν έναν από τους κύριους πολιτικούς άξονες θέματα γύρω από την σεξουαλικότητα και την σεξουαλική απελευθέρωση, πχ Μάνς '68. Επίσης υπήρξε και φεμινιστικό κίνημα. Όλα αυτά οδήγησαν σε ερεθίσματα στην κοινωνία και στη μετατόπιση των πθών.

Αντιθέτως, στην Ελλάδα οι γυναίκες διεκδίκησαν δικαιώματα και μια ισότιμη θέση στην κοινωνία μέσα από τους κοινωνικούς αγώνες, μέσα από δυναμικές απεργίες όπως οι εργάτριες της κλωστοϋφαντουργίας, οι μαίες, οι νοσηλεύτριες. Δεν θα πρέπει όμως να παραλείψουμε και τις φεμινιστικές ομάδες που εμφανίστηκαν εκείνη την περίοδο και χαρακτηριστικό δείγμα λόγου από αυτές είναι τα έντυπα Σκούπα, Σφίγγα, Πόλη Γυναικών και άλλα.

Με όλη αυτή την ιστορική παρακαταθήκη αμφισβητήθηκαν σε ένα μέρος τους οι πατριαρχικές δομές και οι συνθήκες έφτασαν σήμερα να είναι διαφορετικές. Οι γυναίκες έχουν πολύ πιο εύκολη συμμετοχή στα κινήματα μεν, αλλά όχι μόνο δεν έχουν ξεπεραστεί οι έμφυλοι ρόλοι μέσα στην κοινωνία, έχουν προσαρμοστεί στις ανάγκες του σύγχρονου καπιταλισμού. Δυναμικά γυναίκα «ισάξια» του σήμερα θεωρείται η γυναίκα που έχει ενσωματώσει παραδοσιακά αντρικά χαρακτηριστικά. Βλέπουμε την γυναίκα-πολυεργαλείο, τη γυναίκα ως εικόνα και ως σεξουαλικό αντικείμενο, τη γυναίκα καριερίστρια και τη γυναίκα στις θέσεις εξουσίας (όσο παράλογο και αν είναι να μετράει ένα κομμάτι των καταπιεσμένων την απελευθέρωση του με βάση το πόσο βρίσκεται σε θέση εξουσίας), γυναίκα που οποία όμως ολοκληρώνεται μόνο αν γίνει μάνα. Ταυτόχρονα συνεχίζουν να υπάρχουν διαχωρισμοί που έχουν ως αποτέλεσμα την καταπίεση των γυναικών και στον εργασιακό τομέα και στις διαπρωσωπικές σχέσεις.

Ο αγώνας απέναντι για την απελευθέρωση πρέπει να είναι συνολικός. Όμως αυτό δεν σημαίνει πως δεν πρέπει να ανοίγονται και για τα επιμέρους κομμάτια του, τόσο κοινωνικά όσο και στο εσωτερικό του κινήματος.

Η μπροσούρα αυτή τυπώθηκε από το Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Πολυτεχνείου για να συνοδεύσει την εκδήλωση-προβολή του ντοκυμαντέρ "Τα Κορίτσια της Βροχής", στην οποία συμμετείχαν η Αλίντα Δημητρίου και γυναίκες που εμφανίστηκαν στο ντοκυμαντέρ.

**LIBERTE AUX DÉTENUS
POLITIQUES GRECS**

...να μην αφήσουμε τις ιστορικές μνήμες να σβήσουν

**Αυτοσιαχειρίζομενο ΣΤΕΚΙ Πολυτεχνείου
α/δ. 11, κτ. Χηρικών Μηχανικών
steki.polytechniou.org**